
Helge SalvesenHistorieprofessor og bibliotekdirektør ved Universitetsbiblioteket i Tromsø

Bibliotekhistorie – hva og hvorfor?

Helge Salvesen var blant dem som sto bak dannelsen av Norsk bok- og bibliotekhistorisk selskap i 1998, og**han ble selskapets første leder (1998–2000). Denne artikkelen har vært publisert på NBBS' nettside i flere****år, men får her en ny og forbedret grafisk form. Den ble trolig skrevet omkring tida da NBBS ble stiftet.**

Historikeren er særlig opptatt av å studere endringer over tid. Biblioteket er en av de samfunnsinstitusjoner i den vestlige verden som ved siden av den katolske kirke og universitetet har lengst historiske røtter. Det går ubrutte linjer fra antikkens Alexandria til det virtuelle bibliotek i dagens og morgendagens samfunn.

Vi kan identifisere tre revolusjoner i dette ubrutte langtidsperspektiv. Den første revolusjon er knyttet til oppfinnelsen av skrift og framstillingen av håndskrifter. Biblioteket fikk da funksjon som lagringssted og sted for mangfoldiggjøring av manuskripter gjennom avskrivning. Etter hvert ble også biblioteket sensurinstans mot «fordervelige» skrifter ved at visse deler av samlingene ble hemmeligholdt.

Den andre revolusjonen er knyttet til oppfinnelsen av boktrykkerkunsten. Biblioteket fikk da særskilt ansvar for allment tilgjengelig trykt materiale, mens arkivet tok vare på arkivalia fra private og offentlige institusjoner.

Den tredje revolusjonen står vi midt oppe i i dag, og den representerer bruken av det elektroniske medium for produksjon, lagring og gjenfinning av digitale dokumenter. Å studere ulike sider ved denne langtidstutvikling er aktuelle tema for bibliotekhistorikeren.

Som samfunnsinstitusjon kan interessante historiske problemstillinger knyttes til den skiftende status og prestisje bibliotekene har hatt gjennom tidene. Fra å være et prestisjefylt krigsbytte for antikkens hærførere, gjennom klostrenes kunstneriske utvikling av paleografi og illuminasjoner, via funksjonen som de viktigste arbeidsredskaper for universitetenes studie- og forsk-

ningsaktivitet til aktører på det internasjonale kommersielle informasjonsmarked har bibliotekene spilt viktige roller i samfunnsutviklingen.

Som dannelsesinstitusjon og bærer av skriftkulturen har biblioteket spilt en viktig rolle i den idé- og lærdomshistoriske utvikling. I denne sammenheng er det viktig å poengtere at innenfor den allmenne universitetshistorien er det viktig å se biblioteket som en integrert del av hele institusjonens historie.

I arven fra antikken kan vi identifisere to lærdomstradisjoner: for det første den muntlige kultur knyttet til Platons dialoger, som hevder at ny erkjennelse bare er mulig gjennom den dialogiske prosess, og for det andre den skriftlige kultur tuftet på behovet for dokumentasjon som erkjennelsesprinsipp. Med det digitale verktøy kan vi muligens skimte konturene av en sammensmeltning av de to kulturer. Dokumentene kan framstå som dynamiske og enkle å endre på gjennom den virtuelle dialog. En utfordring ligger i så fall i å finne metodiske løsninger på at den tradisjonelle dokumentasjon ikke er eneste måte å belegge viten på.

Et sentralt historisk tema er biblioteket som representant for samfunnets minneinstitusjoner sammen med arkiv, museer, glyptotek og pinakotek. Sammen med disse institusjoner kan biblioteket ses som bærere av kulturarven.

En viktig oppgave har biblioteket som formidlingsinstitusjon. Formidlingen har over tid funnet mange uttrykksformer. Tradisjonelt har formidlingen vært knyttet til utlån av litteratur, enten som hjemlån eller

som lesesalslån. Bibliotekenes lesesaler er for øvrig i arkitekturhistorisk perspektiv særlig interessante studieobjekter. Ofte har lesesalene vært sett på som eierinstitusjonens ansikt utad og disses behov for å formidle prestisje og verdighet til sine omgivelser. Men formidling av kunnskap kan også skje gjennom tema-utstillinger, oppbygging og presentasjon av specialsamlinger, samlingspleie og tilrettelegging av samlinger for videre utnyttelse, å drive bibliografisk forskning, å lage kritiske tekstutgaver, å utgi kildekrifter og ellers drive tilretteleggende forskningsarbeid med utgangspunkt i samlinger. Ideer og ideologier knyttet til formidlingsarbeid har endret seg over tid og representerer interessante speilbilder av samfunnets ønsker om å presentere seg selv på. I så måte er denne en del av idé- og lærdomshistorien.

Som del av den politiske historien blir biblioteket interessant i den grad det inngår i folkeopplysnings-tjenesten, i skole- og annen utdanningspolitisk strategi, som satningsfelt i forskningspolitikken og som virkemiddel i kampen om det kulturbetingete og ideologiske kunnskapshegemoniet.

Innenfor bibliotekhistorisk forskning faller det også naturlig å innbefatte samlingshistorie og klassifiseringshistorie, som i virkeligheten gjenspeiler ulike verdensbilder eller ståsted for kulturforståelse over tid, bibliotekideologiske organisasjonsmønstre på linje med andre samfunnsinstitusjoners ideologiske organisasjonsprinsipper, for eksempel sykehus, museer, fengsler etc. Samtidig gjenspeiler bibliotekbygningers

arkitektur endringer over tid i synet på og status til den funksjon biblioteket har fylt i samfunnet.

Som en naturlig del av bibliotekhistorie inngår også bokhistorien, både som uttrykk for utbredelse av leseferdighet over tid, endring i interesseområder reflektert i boktitler, og som del av teknologihistorien er utvikling av trykketeknikker og innbinding viktige felt. Innenfor den økonomiske historie vil også status knyttet til boka som gave, binding til takknemlighetsgjeld etc. være interessant å studere. Men også andre økonomiske aspekt knyttet til boka står sentralt: bokmarkedet med markedsandeler, bokhandlervirk-somhet, priser, opplagstall og utviklingen av det anti-kvariske marked. Interessant er det også å studere boka som kunst, boka som formidlingsmedium sett i forhold til andre medier som f.eks. håndskrifter og digitale dokument, tidsskriftets historie, sensurhistorien, oversettelsesideologiens historie, endringer i tekst-kritiske utgivelsesprinsipper etc.

En aktuell måte å nærme seg bibliotekhistorien på er å stille spørsmålet: Hvorfor er fenomen knyttet til biblioteket som institusjon blitt som de er? Hva ligger bak disse fenomen? Noen ganger må vi på langt tilbake i tid for å finne svar, andre ganger kan vi nøye oss med et kort tidsperspektiv. Spørsmålene vil stiller, avgjør hvilket tidsperspektiv vi må anlegge. Tidsaspektet, hvor vi sammenlikner over tid, er det spesielle hjelpemiddel historikeren har for å kunne resonnerer over samfunns-spørsmål – også når det gjelder bibliotekinstitusjoner.